

Közép-kelet-európai hallgatók sportolásának szociokulturális jellemzői

ABSZTRAKT

Tanulmányunkban arra vállalkoztunk, hogy bemutassuk Magyarországon az Észak-Alföld régió és a határon túli területek legfontosabb felsőoktatási intézményeiben tanuló hallgatók sportolását meghatározó tényezőket. A kutatásban három magyarországi, három erdélyi és két partiumi, két felvidéki, három kárpátaljai és egy vajdasági intézmény elsősorban magyar hallgatóit vizsgáltuk meg az intézmények létszámával arányos mintát véve (N = 2017). Összességében azt láthatjuk, hogy a magyarországi, partiumi és erdélyi, vajdasági és felvidéki hallgatók között egyaránt alacsony a rendszeresen sportoló hallgatók aránya, mindenütt a vizsgált régióban átlagosan alig heti rendszerességgel végeznek testedzést a diákok. Ha a sportolást meghatározó társadalmi és individuális tényezőket egy modellben vizsgáljuk, azt láthatjuk, hogy erőteljes nemek közötti és anyagi helyzetben mutatkozó egyenlőtlenségeket tapasztalhatunk Magyarországon, Romániában (itt a leginkább) és Ukrajnában is. A sportolás férfi dominanciája és anyagi lehetőségektől való függősége ezekben a térségekben érvényesül a leginkább. Ha beemeljük a magyarító modellbe a szubjektív választáson alapuló attitűdökhöz, életmódhoz kapcsolódó elemeket, akkor a nem hatása eltűnik, a szubjektív anyagi, társadalmi helyzet pedig csak a kárpátaljai mintában érvényesül. A legnagyobb, egyébként pozitív hatása a sportolás egészségmegőrzésben fontos szerepet játszó attitűdnek mint motivációs tényezőnek van.

Bevezetés¹

Kutatásunk célja, hogy feltárjuk, milyen szerepe és jelentősége van a sportnak a magyar, szlovák, ukrán, szerb és román határ menti régió felsőoktatási intézményeiben, a kisebbségi magyar hallgatók közösségeinek életében. Összehasonlító vizsgálatunk során egyrészt arra keressük a választ, hogy milyen jellemzői és formái vannak a sportnak ezen intézményekben, milyen hasonlóságok és különbségek vannak a sportolás meghatározó társadalmi és egyéni tényezőknek a vizsgált régió egyetemein és főiskoláin.

Az Eurobarometer 2014 adatai szerint a magyar lakosság 44%-a soha nem végez testedzést, ezzel elmaradva az EU-s átlag mögött, s ez a negatív tendencia a szomszédos országokban, sőt egész Közép-Kelet-Európában is érvényesülni látszik (Van Tuyckom & Schreeder 2010; Pasqui et al. 2009). A kutatás egyik sajátossága, hogy egy

¹ A tanulmány a Bolyai János Kutatási Ösztöndíj támogatásával készült.

több országot magába ölelő régió hallgatóinak sportolási szokásait vizsgálja, amelyre eddig tudomásunk szerint nem került sor, célul tűzve ki az esetleges különbségek feltárását, de figyelembe veszi, hogy az érintett országok történelme erőteljesen összefonódik. Közös pont a rendszerváltás okozta sokk, mely újfajta társadalmi, gazdasági, politikai berendezkedést vont maga után, átalakítva a különböző alrendszereket, így a sport, az oktatás, s ezen belül a testnevelés oktatásának alrendszerét is. Mindezen folyamatok hatására pedig növekedtek az egyes társadalmi csoportok esélykülönbségei a rendszeres sportolás tekintetében. Ezért fontos feltárni, hogy a vizsgált régió, a Kárpát-medence egészében, s ezen belül a különböző országokban milyen szerep jut a sportolásnak a hallgatói életmódban, s a különböző sportolási szokásokat milyen tényezők befolyásolják. Az egyetemeknek nagy szerepe és felelőssége van a következő – értelmiségi – generáció egészségének megőrzésében és javításában az egészségtudatos életmódra való nevelés által, melynek elengedhetetlen része a rendszeres testmozgás.

Az elemzésekhez a Felsőoktatási Kutató és Fejlesztő Intézet (CHERD-H) egy öt országgal határos régió felsőoktatási intézményeinek hallgatóit vizsgáló kérdőíves felméréséből származó adatbázisát használtuk fel (IESA – TESSCEE II, N = 2017).² A kutatás során olyan hazai intézményeket választottunk ki, ahol a hallgatók 15 százaléka hátrányos helyzetűnek tekinthető a hátrányos helyzetért járó többletpontok igénylése alapján (Hegedűs 2016). E szempont szerint az Észak-Alföldi régió intézményei jelentősen kiemelkednek, s földrajzi helyzetükből adódóan fontosnak tartottuk összehasonlítani ezeket a hallgatókat a régióhoz tartozó, ámde a határokon átnyúló területek határon túli kisebbségi intézményeinek diákjaival. A hallgatói populációval arányos mintát választottunk ki az egyes intézményekből, ezért – érthető módon – a magyarországi almintá nagyobb a határon túli magyar almintáknál.

A sport helyzete és szerepe a közép-kelet-európai fiatalok életében

A rendszerváltás után a megváltozott gazdasági, politikai és társadalmi körülmények a sport alrendszerét is megváltoztatták a volt szocialista, közép-kelet-európai államokban. Magyarországon a rendszerváltás utáni magyar sportot túlpolitizáltság, recentralizáció és paternalizmus jellemzi. A túlpolitizáltságot jól mutatja, hogy az ezredforduló környékén, s napjainkban ismét, az állami költségvetési támogatás igen magas volt, magasabb, mint bármikor is a szocialista rendszer alatt és után, de ennek a sport különböző szférái közötti elosztását csak és kizárólag politikai indokok határozták meg. A recentralizációt tükrözi, hogy habár a félig civil és félig állami sportszervezeteknek volt joguk arra, hogy érvényesítsék a civilszervezetek véleményét működésükről, valójában a sportélet szervezésében és irányításában nem vették figye-

² Az Institutional Effect on Students' Achievement (IESA) és a Teacher Education Students Survey in Central and Eastern Europe (TESSCEE) kutatások a Debreceni Egyetem Felsőoktatási Kutató és Fejlesztő Központja (CHERD-H) koordinálásával valósultak meg.

lembe véleményüket. A paternalizmust az mutatja, hogy a rendszerváltás óta sem a civil társadalom (ezen belül is az önkéntesség), sem az üzleti szektor (elsősorban a szponzorálás) nem erősödött meg annyira, hogy támogatni tudják a sportegyesületeket mind az élsport, mind a szabadidősport területén. Így ezek fennmaradása, működése és eredményessége a politikai hatalom, a pártok és a vezető politikusok kezében van. A hatalomnak kell gondoskodni ezekről, rajtuk múlik, hogy a sportszervezetek kellőképpen tudjanak működni, s a sportolók eredményeket tudjanak elérni (Földesi 2009). Szlovákiában sem volt képes megküzdeni a sport társadalmi rendszere a rendszerváltás okozta nehézségekkel: nem volt képes kialakítani egy olyan rugalmas, a kihívásokhoz alkalmazkodni tudó intézményrendszert, amely összefogja és koordinálja az egyes sportágak szövetségeit és hozzákapcsolja ezeket más állami intézményekhez (Leska 2001). Állami támogatás hiányában a sportszervezetek nem érdekeltek abban, hogy minél több gyerekkel, fiatallal foglalkozzanak, amennyiben mégis, sok esetben a szülők állják a költségeket (Antala 2011).

A rendszerváltás után felerősödtek az egyes társadalmi csoportok közötti egyenlőtlenségek, s így bizonyos társadalmi csoportok kirekesztődtek a sportból (is) (Földesiné & Gáldiné 2008). A társadalmi kirekesztődés a társadalom egészében, így a sportban is összekapcsolódik az (alacsony) szocioökonómiai státusszal és szegénységgel, munkanélküliséggel, alacsony iskolázottsággal, ezáltal hozzájárul a hátrányos társadalmi rétegek mozgásszegény életmódjának kialakulásához és fennmaradásához. Tágabb értelemben a társadalmi kirekesztődés a sportban sokkal több csoportot felölel, s rávilágít az előbb említett csoportokon kívül többek között a nem, a kor, a lakóhely, a fogyatékoság mentén elkülönülő, s hátrányban lévő csoportok sportolásának problémáira, kizárására a rendszeres fizikai aktivitás végzéséből (Földesi Szabó 2010; Gál 2014; Dóczy 2014).

Több hazai és az érintett országokban készített elemzés hívja fel a figyelmet a fiatalok, s ezen belül a hallgatók inaktív életmódjára, s az ebből fakadó, már ebben az életkorban megjelenő problémákra. A romániai Resita Egyetem hallgatóinak több mint egyharmada nem sportol, ami összekapcsolódik azzal, hogy több mint a diákok fele túlsúlyos (Bichescu 2013), a szerbiai Educons Egyetem hallgatóinak pedig 65,5%-a inaktív, annak ellenére, hogy egyébként fontosnak tartják a sportolás szerepét az egészség megőrzésében. A legkritikusabb korosztály a 21–25 éveseké a vizsgálat szerint (Nesic & Kovasevic 2011). A magyarországi, szegedi egyetemisták körében végzett vizsgálat is rámutat az inaktív életmód elterjedésére körükben, hiszen csupán 36%-uk sportol hetente legalább háromszor (Keresztes 2015), de a budapesti egyetemisták körében sem kapunk sokkal jobb eredményeket (37%), annak ellenére, hogy ez növekvő arányt jelent 2010-re 2004 és 2006-hoz viszonyítva (Szabó 2013). Egy 12 és 18 évesek körében végzett, több országot összehasonlító vizsgálatban a romániai fiatalok 40%-a, a szlovákok 34%-a és a magyarok csupán 20%-a végzett legalább 60 percnyi ajánlott napi fizikai aktivitást (Soós et al. 2014).

A válaszadók többsége az időhiányt jelölte meg a nem sportolás okaként, de szerepet játszanak még a romániai és magyarországi hallgatók körében a nem megfelelő

anyagi körülmények (Kovács 2014; Bichescu 2013), illetve a nemek között is erőteljes különbségek fedezhetők fel a sportolás gyakoriságában a férfiak/fiúk javára, főleg a teljesítménysportokban. Bizonyos szabad időben végzett tevékenységek, mint például a tv-nézés gyakorisága szintén hozzájárul a csökkent fizikai aktivitáshoz, így a szabadidő-eltöltés mintázatainak vizsgálata szintén releváns lehet kutatásunkban is (Szabó 2013; Soós et al. 2014). Ugyanakkor azt is látnunk kell, hogy a magyarországi és romániai hallgatók sportolási szokásaiban meghatározó szerepet játszanak a társas, környezeti és individuális, életmódhoz kapcsolódó tényezők, közösségek is, amelyek képesek felülmúlni a társadalmi háttérben tapasztalható különbségeket is (Kovács 2015b; Keresztes 2015).

Kutatási kérdések és módszerek

Kutatásunk során arra kerestük a választ, hogy országonként milyen különbségek vannak a hallgatók sportolásának gyakoriságában, a sportoláshoz kapcsolódó attitűdökben, a nem sportolás okaiban, a preferált sportágakban. Az elemzésekhez a Felsőoktatási Kutató és Fejlesztő Központ legutóbbi, 2014/2015-ös longitudinális vizsgálatának második felméréséből származó adatbázist használtuk fel (IESA – TESSCEE II). A mintavételi keret meghatározása az intézmények adatszolgáltatása alapján történt. Az intézmények és a karok hallgatószámával arányosan alakítottuk ki az elemszámot, ebből kifolyólag természetesen sokkal több magyarországi hallgató van, mint határon túli, ezért az országok közötti összehasonlításnál kapott eredményeket óvatosan kell kezelni, nem általánosíthatók az egyes országok teljes hallgató populációira, csak az adott intézmény, elsősorban magyar nyelvű diákjaira. Az alapképzés és az osztatlan képzés 2. évfolyamán 20 százalékos, a mesterképzés 1. évfolyamán és az osztatlan képzés 4. évfolyamán pedig 50 százalékos mintát terveztünk. A diákokat csoportosan, egyetemi/főiskolai kurzusokon kerestük meg. A véletlenszerűség érvényesülését az e csoportok random módon történő kiválasztása biztosította (Pusztai et al. 2016).

Az összehasonlításokat a sportolás gyakorisága, a sportoláshoz kapcsolódó attitűdök,³ a nem sportolás okai, a sportos szabadidő-eltöltés⁴ és a sportkörtagság-változók mentén végeztük el. A magyarázó változók közé beemeltük a legfontosabb társadalmi-demográfiai változókat: nem, szülők iskolai végzettsége, lakóhely településtípusa, szubjektív és objektív anyagi helyzet. Az elemzések során megvizsgáltuk az egyes országok hallgatói közötti különbségeket, majd országonként külön-külön néztük meg, hogy mely társadalmi-demográfiai háttérváltozók befolyásolják a hallgatókat a

³ Faktorelemzéssel két attitűdtípust különböztettünk meg. Egészségmegőrző attitűd változói: azért, hogy fitt és egészséges legyen; jól nézzen ki; a stressz leküzdése végett; örömet okoz. A versenyző attitűd változói: azért, hogy versenyeken megmérettesse magát; a győzelem; a sporttársak, közösség miatt. A faktorsúlyokat 0-tól 100-ig tartó skálává kódoltuk át.

⁴ A szabadidő-eltöltési szokások mintázatát faktorelemzéssel hoztuk létre. Ez alapján négyféle preferenciát különböztettünk meg: *magaskultúra-fogyasztó, társas-bulizós, sportos-játékos és magányos/rekreációs szabadidő-eltöltés*. További részletek Kovács (2015a) tanulmányában olvashatók.

sportolás gyakoriságában, az összes magyarázó változó (szociodemográfiai tényezők, a sportolás fontosságához kapcsolódó attitűdök és szabadidő-eltöltési preferenciák) hatását a sportolás gyakoriságára pedig regresszióval teszteltük a magyarországi, kárpátaljai, felvidéki és partiumi-erdélyi hallgatók esetében. A szerb minta kis elemszáma miatt ezeket az elemzéseket nem tudtuk elvégezni a vajdasági adatokon.

Eredmények

A hallgatók 22,3 százaléka gyakorlatilag soha nem sportol, legnagyobb arányban (24,2%) havonta egyszer-kétszer, heti rendszerességgel is csak 22%, s az egészségmegőrzés szempontjából elegendő alkalommal, tehát legalább háromszor pedig a hallgatók 18%-a. A leggyakoribb sportágak a klasszikusnak tekinthető, futás/kocogás, foci, kerékpározás, kondizás és úszás. Leginkább az egészség megőrzése és a szellemi felfrissülés miatt tartják fontosnak a sportolást (80,4 és 75,3% választott igennel erre a kérdésre), s legkevésbé fontos a győzelem, a versenyzés és a közösség (12,6, 13,1 és 32% választott igennel), ami jól mutatja egyrészt a versenysport háttérbe szorulását a hallgatók körében, másrészt a sportolás egyre inkább individuális tevékenységgé válását. A nem megfelelő mennyiségű sportolás indokaként a hallgatók legnagyobb arányban az idő hiányát jelölték meg (41,7%), de az anyagi korlátok is erőteljes befolyásoló erővel bírnak (22%-nak nincs elég pénze a sportolásra), 17,8%-uk pedig, úgy tűnik, nem elégedett az intézménye által nyújtott sportolási lehetőséggel. Ha a sportolás intézményi formáját vizsgáljuk, akkor a hallgatók összesen 19,7%-a tagja sportklubnak, sportegyesületnek, s 11 százaléka szurkolóköri. A szabadidő-eltöltési szokásokat vizsgálva is fontos szerep jut a tevékenységek között a futásnak, sétának, kerékpározásnak, ugyanis a hallgatók 53%-a legalább hetente fut/sétál, egyharmaduk pedig biciklizik, minden ötödik hallgató legalább havonta elmegy kirándulni, túrázni.

A tanulmány további részében bemutatjuk a legfontosabb sportos kérdésekhez kapcsolódó, országok közötti különbségeket. A leggyakrabban a felvidéki és kárpátaljai diákok sportolnak (58,2 és 57 pont), s rájuk jellemző leginkább a sportos-játékos szabadidő-eltöltés, míg a legritkábban a partiumi és erdélyi diákok sportolnak (47,3 pont). Noha szignifikáns különbségeket találunk a sportolás gyakoriságában, azonban ezek nem tekinthetők lényeges eltéréseknek: összességében hazánkban és a határon túli területek hallgatóira viszonylag alacsony, általánosan ritkábban mint a heti rendszerességgel végzett mozgástrend jellemző, ami messze nem éri el az egészség hatékony megőrzéséhez szükséges mennyiséget. A legalább heti háromszor sportoló hallgatók aránya a legmagasabb Magyarországon (20,3%),⁵ Felvidéken (20%) és Kár-

⁵ A sportolás gyakorisága és a legalább hetente sportolók aránya közötti ellentmondás abból fakad a magyarországi hallgatók esetében, hogy noha közöttük találjuk meg a legnagyobb arányban legalább heti három alkalommal testedzést végzőket, ugyanakkor nagyobb arányban vannak közöttük inaktívak is a többi térség diákjaihoz viszonyítva, így ha minden magyarországi válaszadó sportolási gyakoriságát nézzük, akkor összességében átlagosan ritkább sportolási gyakoriságot kapunk.

pátalján (16,8%), a legalacsonyabb pedig a partiumiak-erdélyiek (11,5%) és vajdaságiak (11,1%) körében.

A versenyzés, a győzelem mint motivációs tényezők is szintén a kárpátaljai diákokat jellemzi a leginkább, ez pedig összhangban van azzal, hogy közöttük találjuk a legtöbb sportklubtagot is, ami inkább valószínűsíti a versenyszerű sportolást. Az egészségmegőrzés miatti sportolás viszont a legkevésbé jellemző az ukrainai hallgatókra, míg a vajdasági és felvidéki diákok számára a leginkább fontos a sportolás egészségvédő funkciója. Ha a nem megfelelő mennyiségű sportolás okait vizsgáljuk, három ok mentén találhatunk szignifikáns különbséget az egyes országok hallgatói között. Az erdélyi-partiumi és felvidéki diákok között találhatunk a legmagasabb arányban elégedetlen diákokat az intézmény sportinfrastrukturális lehetőségeivel, míg a vajdaságiak között vannak a legkevesebben. Kiemelkedően magas, majd minden ötödik kárpátaljai hallgató nyilatkozott úgy, hogy egészségi állapota nem engedi, hogy rendszeresen sportoljon, ami nagyon magas aránynak tekinthető ebben a korcsoportban, s szintén ők a legelégedetlenebbek a város által nyújtott sportolási lehetőségekkel (1. táblázat).

1. táblázat. A sportoláshoz kapcsolódó, szignifikáns különbségeket mutató változók országokénti összehasonlítása (pontok, százalék)

	Magyarország	Románia	Ukrajna	Szerbia	Szlovákia	N
Sportolás gyakorisága (0–100)	56,7	47,3	57,6	51,1	58,2	1878
Versenyző attitűd (0–100)	18,9	14,6	25,6	23,6	15,8	2013
Egészségmegőrző attitűd (0–100)	70,2	70,6	69,1	81,9	77,5	2013
Sportos szabadidő-eltöltés (0–100)	28	28,7	32,6	19,1	30,2	1982
Tagja sportklubnak	17,6%	16,2%	<u>34,5%</u>	22,2%	19,1%	1857
Nincs megfelelő sportolási lehetőség az egyetemen	13,1%	<u>27,6%</u>	<u>24,7%</u>	14,3%	<u>26,5%</u>	2013
Nincs megfelelő sportolási lehetőség a városban	10,3%	9,6%	<u>19,7%</u>	15,9%	15,4%	2013
Egészségi állapota nem engedi a sportolást	9,2%	6,5%	<u>17,2%</u>	1,6%	8%	2013

Forrás: IESA – TESSCEE 2015.*

* A kiemelve közölt értékek arra utalnak, hogy a táblázat azon cellájába jóval többen kerültek, mint amennyi véletlen elrendeződés esetén várható lett volna.

A társadalmi háttér szerepe a sportolás gyakoriságában

A továbbiakban arra keressük a választ, hogy miként befolyásolják társadalmi-demográfiai háttérváltozók azt, hogy az egyes országokban milyen gyakran sportolnak a hallgatók. Terjedelmi korlátok miatt ebben a tanulmányban csak a sportolás gyakoriságára ható tényezőket vesszük górcső alá. A szerb és szlovák almintában nem találtunk szignifikáns összefüggéseket, ennek hátterében a túl kicsi elemszám áll. Egyetlen változó mentén találtunk szignifikáns különbséget minden országban, ez pedig a nem. Korábbi kutatási eredményekkel összhangban ismét igazolódott, hogy a férfiak többet sportolnak, mint a nők (Perényi 2011; 2013; Gál 2014; Kovács 2013; 2015b; 2015c). Úgy tűnik, hogy a sportolás még mindig egy olyan maszkulinitáshoz tartozó tevékenység, ami a nőket kevésbé vonzza annak ellenére, hogy vizsgálatunk és más kutatási eredmények is igazolják, rájuk inkább jellemző az egészségtudatosság, s a sportolás egészségmegőrző szerepe is fontosabb számukra, mint a férfiak számára (Bollók et al. 2011). Ennek s a számtalan médiakampány ellenére, mely folyamatosan sulykolja belénk, hogy milyen fontos a rendszeres testmozgás számos betegség megelőzésében és az egészség hatékony megőrzésében, a nemek közötti egyenlőtlenségek noha átalakulnak, új területek jelennek meg, de továbbra is fennállnak (Gál & Gáldi 2015). Szintén szignifikáns befolyásoló ereje van az anyagi helyzetnek a magyar és a román hallgatók körében: minél jobb anyagi helyzetben van egy hallgató (objektíven és szubjektíven mérve), annál gyakrabban sportol. Különösen nagy a gazdasági tőke szerepe a romániai hallgatók esetében. Az ő körükben sokkal nagyobbak a különbségek az egyes csoportok között, s mintegy tíz ponttal alacsonyabb értékeket érnek el a sportolás gyakoriságát tekintve az azonos kategóriába tartozó magyarországi társaikhoz viszonyítva. A magyarországi almintában a magukat legrosszabb helyzetbe soroló hallgatók viszonylag magas pontszáma a kicsi (17 fő) elemszám torzító hatásával magyarázható, a többi kategóriában viszont érvényesülni látszik az általános trend (2. táblázat).

2. táblázat. A sportolás gyakoriságának szignifikáns különbségei a szociokulturális háttér mentén a magyarországi, partiumi és erdélyi, illetve kárpátaljai intézményekben

		HU	n	RO	n	UA	n
Nem	Nő	55,1*	1077	44,9*	310	54,1*	228
	Férfi	59,5*		56,8*		67,4*	
Objektív anyagi helyzet	Átlag alatt	53*	1109	42,7*	314	56	232
	Átlag felett	59,1*		50,6*		59,6	
Szubjektív anyagi helyzet	Mindenünk megvan	61,9*	1050	50,3	304	59,2	219
	Nagyobb kiadásokra nem telik	55,4*		46,1		55,8	
	Előfordulnak anyagi gondok	49,5*		45,7		57,3	
	Gyakran vannak anyagi gondok	60*		40		80	

Forrás: IESA – TESSCEE 2015

* $p \leq 0,05$

Jól igazolja a felsőoktatási intézmények elsősorban kulturális egyenlőtlenségeket nivelláló hatását az a tény, hogy sem a szülők iskolai végzettségének mint kulturális tőkének, sem a lakóhely településtípusának nincs szerepe abban, hogy egy hallgató milyen gyakorisággal sportol. Előbbi esetben az oktatási intézmények formális és informális tudásátadó és információnyújtó tevékenysége, funkciója játszik szerepet. A település szerinti egyenlőtlenségek feloldását pedig az egyetemi város és a felsőoktatási intézmények infrastrukturális lehetőségei adják (Fábrí 2002).

A továbbiakban lineáris regressziót alkalmazunk annak meghatározására, hogy az egyes társadalmi háttérváltozók és az olyan szubjektív, egyéni magyarázó tényezők, mint a sportolás iránti attitűdök és a sportos szabadidő-eltöltés, miként befolyásolja a sportolás gyakoriságát országonként, ha ezen magyarázó változók hatását egy modellben elemezzük. Ebben az esetben is a vajdasági mintán történő elemzést nem végeztük el a kis elemszám miatt. Az eredmények azt mutatják, hogy ha bevonjuk az elemzésbe a szubjektív tényezőket, akkor ezek képesek felülírni a társadalmi háttérváltozók hatását: a nem és az objektív anyagi helyzet nem befolyásolja a hallgatók sportolásának gyakoriságát egy országban sem, a szubjektív anyagi helyzet pedig egyedül a kárpátaljaiak esetében bír hatással. Ez utóbbi háttérben fontos szerepet játszhat az elmúlt években érezhető, a kelet-ukrajnai háborús konfliktusnak (is) köszönhető gazdasági recesszió, amelynek következtében az ország gazdasági helyzete jelentősen romlott, az ukrán hrivnya pedig jelentősen inflálódott. Ez a helyzet pedig jelentősen rontotta a lakosság életminőségét, szubjektív jólétét és még jobban látványossá tette a gazdagok és a szegényebbek közötti különbségeket, fokozta a csekély közép- és nagyszámú alsó osztálybeliek frusztrációját. Ilyen körülmények között pedig a jelentős arányú hátrányos helyzetű hallgatók sem tudják vállalni a sportoláshoz kapcsolódó esetleges költségeket.

Az egészségmegőrző sportolási attitűd az a tényező, amely minden esetben pozitívan járul hozzá a rendszeres sportoláshoz: minél inkább tudatosul a diákokban a sportolás fontossága az egészség megőrzésében – országtól függetlenül –, annál inkább lesz motiváltabb a hallgató a rendszeres testedzést illetően. A versenyző sportattitűdnek szintén pozitív hatása van, de csak a magyarországi hallgatók esetében. A versenyzés és győzelem fontossága elsősorban az élsportolóknak lehet fontos, vagy akik versenyeken mérettetik meg magukat, a megfelelő teljesítmény és minél jobb eredmény eléréséhez pedig természetesen elengedhetetlenek a rendszeres edzések.

A sportos-játékos tevékenységekkel jellemezhető szabadidő-eltöltési preferencia is pozitívan járul hozzá a sportoláshoz a magyarországi, partiumi és erdélyi, a futást is magában foglaló rekreációs tevékenységek pedig szintén az előbbi hallgatók esetében. Azon diákok, akik szívesen töltik fizikailag aktívan, vagy társas játékokkal szabad idejüket, ezzel edzve testüket, szellemüket (futással, kirándulással, túrázással, csapat- vagy egyéni sportjátékokkal, társas játékokkal), számukra ezek a tevékenységek hozzájárulnak ahhoz, hogy minél rendszeresebben végezzenek testmozgást. Ugyanakkor az összefüggés fordítva is érvényesülhet: azok számára, akiknek életében fontos szerepet játszik a sportolás, szívesebben tölthetik szabad idejüket is rekreációs jelleggel végzett

fizikai aktivitással, társas játékokkal. Ugyanakkor azt is láthatjuk a magyarországi diákok esetében, hogy habár a magaskultúrához kapcsolódó tevékenységek kevésbé jellemzik a fiatalok szabadidő-eltöltését, azonban ezek preferálása csökkenti a sportolás gyakoriságát. A regressziós elemzések eredményeit az alábbi, 3. táblázat közli.

3. táblázat. A társadalmi háttérváltozók, a sportolás fontosságához kapcsolódó attitűdök és a sportos-játékos szabadidő-eltöltés hatása a sportolás gyakoriságára országonként (béta regressziós együtthatók)

	Magyarország	Románia	Ukrajna	Szlovákia
Nem (0 nő, 1 férfi)	,021	,087	,042	,144
Objektív anyagi helyzet (0–100 pont)	,025	-,013	-,007	,212
Szubjektív anyagi helyzet (0–80 pont)	,005	-,031	,147*	-,141
Lakóhely településtípusa (0 vidék, 1 város)	,045	,008	-,022	,115
Szülők iskolai végzettsége osztályokban	,032	,008	-,011	,131
Magaskultúra-fogyasztó szabadidő-eltöltés	-,093**	-,116	-,137	-,179
Társas-bulizós szabadidő-eltöltés	-,007	-,018	,009	-,040
Sportos-játékos szabadidő-eltöltés (0–100 pont)	,195***	,272***	,109	,163
Magányos/rekreációs szabadidő-eltöltés	,103***	,042	-,014	,153
Versenyző sportattitűd (0–100 pont)	,130***	,100	-,009	,123
Egészségmegőrző sportattitűd (0–100 pont)	,381***	,342***	,506***	,337*
R ²	,304	,298	,308	,384

Forrás: IESA – TESSCEE 2015

* $p \leq 0,05$, ** $p \leq 0,01$ *** $p \leq 0,001$

Összegzés

Tanulmányunkban arra vállalkoztunk, hogy bemutassuk Magyarországon az Észak-Alföld régió és a határon túli területek legfontosabb felsőoktatási intézményeiben tanuló hallgatók sportolását meghatározó tényezőket. A kutatásban három magyarországi, három erdélyi és két partiumi, két felvidéki, három kárpátaljai és egy vajdasági intézmény elsősorban magyar hallgatóit vizsgáltuk meg az intézmények létszámával arányos mintát véve (N = 2017). A vizsgált régió sajátossága, hogy egyrészt igen magas a hátrányos helyzetű diákok aránya az egyes intézményekben, másrészt pedig a közös történelmi és kulturális gyökereknek köszönhetően a határon túli intézményekben magas arányban tanulnak magyar diákok, mivel ezek a határon túli magyar kisebbségek fennmaradásának és az értelmiségnevelés kiemelkedően fontos bástyái.

Összességében azt láthatjuk, hogy a magyarországi, partiumi és erdélyi, vajdasági és felvidéki hallgatók között egyaránt alacsony a rendszeresen sportoló hallgatók aránya, mindenütt a vizsgált régióban átlagosan alig heti rendszerességgel végeznek

testedzést a diákok. Ez pedig komoly problémát vetít előre, amelynek megoldásában fontos szerep jut a felsőoktatási intézményeknek, hiszen jól láthatjuk a nemzetközi statisztikában, hogy a kor előrehaladtával, illetve a tanulmányok befejeztével drasztikusan csökken a rendszeresen sportolók aránya (Dóczy 2014; Perényi 2011; 2013; Kovács 2016). Tovább erősíti az egyetemek/főiskolák felelősségvállalását az a tény, hogy eredményeink szerint az intézmények által nyújtott sportolási lehetőségek, programok, képzések képesek nivellálni a kulturális és településtípus szerinti hátrányból fakadó egyenlőtlenségeket, de ehhez szükséges az is, hogy a hallgatók elégedettek legyenek ezekkel a lehetőségekkel. E téren a hallgatók értékelése alapján a kárpátaljai, erdélyi és partiumi, illetve felvidéki intézményekben van még teendő. A kárpátaljai intézményekben kiemelkedően magas még az egészségügyi problémákkal küzdő, s emiatt nem sportolható hallgatók aránya, így számukra a gyógytornához kapcsolódó mozgásformák biztosítására is külön figyelmet kellene szentelni.

Ha a sportolást meghatározó társadalmi és individuális tényezőket egy modellben vizsgáljuk, azt láthatjuk, hogy erőteljes nemek közötti és anyagi helyzetben mutatkozó egyenlőtlenségeket tapasztalhatunk Magyarországon, Romániában (itt a leginkább) és Ukrajnában is. A sportolás férfi dominanciája és anyagi lehetőségekhez való erőteljes kapcsolódása ezekben a térségekben érvényesül a leginkább, azonban, ha beemeljük a magyarázó modellbe a szubjektív választáson alapuló attitűdökhöz, életmódhoz kapcsolódó elemeket, akkor a nem hatása eltűnik, a szubjektív anyagi, társadalmi helyzet pedig csak a kárpátaljai mintában érvényesül. Ez utóbbi eredmény felhívja a figyelmet arra, hogy a kárpátaljai diákok esetében különösen fontos szerep jut a társadalmi háttérnek a sportolás gyakoriságában, s ezt nem képesek felülírni az intézmények adta sportolási lehetőségek sem. Ugyanakkor a legnagyobb befolyásoló erővel a sportolás egészségmegőrzéséhez, s a magyar minta esetében a győzelem, versenyzés fontosságához kapcsolódó attitűd bír: minél fontosabbak ezek az egyének számára, annál inkább motiváltabbak a rendszeres testedzés végzésére. Ily módon minél inkább tudjuk erősíteni a sportolás egészségmegőrzésben játszó fontos szerepét a hallgatók értékrendjében, annál több hallgatót lehetne meggyőzni a sportolásba való bekapcsolódásba társadalmi háttértől függetlenül. Hasonlóan pozitív eredményt lehet elérni, ha előbb sportos, játékos programokban vesznek részt, ezzel töltve a szabad idejüket, mert az ilyen rekreációs céllal végzett mozgásos tevékenységek olyan élményeket nyújthatnak, amelyek hatására a sportolás beépülhet a mindennapos, vagy legalábbis a rendszeresen végzett tevékenységek közé.

Kutatási eredményeinket nem lehet általánosítani az egyes országok fiatal lakosságára, sőt a hallgatóira sem, hiszen egyrészt eltérő mintákat vettünk, mivel eltérő hallgatói populációval bírnak az egyes intézmények, s főként a magyar hallgatókra és intézményekre fókuszáltunk a kérdőíves felmérés során, azonban a kapott eredményekből jól láthatók a régió hallgatóit jellemző közös vonások, problémák a sportoláshoz kapcsolódóan, s az egyes térség diákjait érintő sajátosságok.

Hivatkozott irodalom

- Bollók S., Takács J., Kalmár Zs. & Dobay B. (2011). External and internal sport motivations of young adults. *Biomedical Human Kinetics*, (3), 101–105.
- Branislav, A. (2011). School Physical Education Yesterday and Today – Comparison of Some indicators in 1990 and 2010. In Milanovic, D. & Sporis, G. (eds.): *6th International Scientific Conference on Kinesiology* (pp. 24–30). Integrative Power of Kinesiology. Zagreb, University of Zagreb.
- Bichescu, A. (2014). Leisure time sport activities of the students at Resita University. *Procedia – Social and Behavioral Sciences*, (117), 735–740.
- Dóczi T. (2014). Sport és hátrányos helyzet. In Dr. Gál A., dr. Dóczi T. & Sáringerné dr. Szilárd Zs. (szerk.): *Társadalmi befogadás a sportban és a sport által (szociális inklúzió)* (pp. 37–92). Budapest, Magyar Sportmenedzsment Társaság, Magyar Sporttudományi Társaság.
- European Commission (2014). *Special Eurobarometer 412: Sport and Physical Activity*.
- Fábri I. (2002). A sport, mint a fiatal korosztályok életmódjának meghatározó eleme. In Bauer B., Szabó A. & Laki L. (szerk.): *Ifjúság 2000 Tanulmányok I.* (pp. 159–171). Budapest, Nemzeti Ifjúságkutató Intézet.
- Földesi Szabó Gy. (2009). Class or Mass: Sport (for All) Politics at a Crossroads. *Physical Culture and Sport Studies and Research*, (46), 147–156.
- Földesi Szabó Gy. (2010). Social Exclusion/Inclusion in the Context of Hungarian Sport. *Physical Culture and Sport Studies and Research*, (50), 44–59.
- Földesiné Szabó Gy. & Gáldiné Gál A. (2008). Válaszut előtt a sportpolitika. *Magyar Sporttudományi Szemle*, (9), 4–10.
- Gál A. (2014). A nők sportjának jellegzetességei. In Dr. Gál A., dr. Dóczi T. & Sáringerné dr. Szilárd Zs. (szerk.): *Társadalmi befogadás a sportban és a sport által (szociális inklúzió)* (pp. 7–36). Budapest, Magyar Sportmenedzsment Társaság, Magyar Sporttudományi Társaság.
- Gál A. & Gáldi G. (2015). Szabadidő-eltöltés és társadalmi nem. In Gál A. & Dóczi T. (szerk.): *Gyöngy(i)szemek. Ajándékkötet Földesiné Dr. Szabó Gyöngyi 75. Születésnapjára* (pp. 112–130). Budapest, Testnevelési Egyetem.
- Hegedűs R. (2016). *Számok-arányok-mintázatok a felsőoktatásba felvett hátrányos helyzetűek esetében. Modern Geográfia*, (3), 1–14.
- Keresztes N. (2015). Egyetemista fiatalok sportolási szokásai és szociális képzetek a rendszeresen sportoló kortársaikról. *Magyar Sporttudományi Szemle*, 16 (1), 4–14.
- Kovács K. (2013). Bourdieu, Hradil és Bandura elméleteinek vizsgálata a sportra vonatkozóan. A társadalmi, környezeti és egyéni tényezők hatása a partiumi régió hallgatóinak sportolására. *Társadalomkutatás*, (2), 175–193.
- Kovács K. (2015a). Teacher education Students' Leisure Activities and State of Health. In Pusztai, G. & Ceglédi, T. (eds.): *Professional calling in higher education* (pp. 129–138). Nagyvárad–Debrecen, Partium Press, Personal Problems Solution, Új Mandátum Kiadó.

- Kovács K. (2015b). *A sportolás mint támogató faktor a felsőoktatásban*. Oktatókutatók könyvtára 2. Debrecen, CHERD-H (ISBN: 978-963-473-810-7).
- Kovács K. (2015c). Magyarországi és romániai hallgatók sportolási szokásait meghatározó szociokulturális tényezők. In Kozma T., Kiss V. Á., Jancsák Cs. & Kéri K. (szerk.): *Tanárképzés és oktatáskutatás* (pp. 673–685). Debrecen, Magyar Nevelés- és Oktatókutatók Egyesülete.
- Kovács K. (2016). Szabadidő-eltöltés és sportolás a nyíregyházi fiatalok körében. *Acta Medicinæ et Sociologica*, 7 (20–21), 112–130.
- Leska, D. (2001). Culture – Sport – Politics during the period of society transformation in the Slovak Republic. *Gymnastica*, 31 (2), 9–12.
- Nesic, M. & Kovasevic, J. (2011). Life habits of student population as a factor in orientation to the university. *Acta Kinesiológica*, (2), 89–95.
- Pasqui, F., Baldini, M., Lorenzini, A., Bordini, A., Malaguti, M., Di Carlo, M., Miroi, R. & Maranesi, M. (2009). Evaluation of some nutritional and sport aspects in sedentary and active adolescents: analysis in Italian and Romanian school. *Progress in nutrition*, 11 (1), 47–56.
- Perényi Sz. (2011). Sportolási szokások – Sportolási esélyek és változástrendek. In Bauer B. & Szabó A. (szerk.): *Arctalan (?) nemzedék. Ifjúság 2000–2010* (pp. 159–184). Budapest, Nemzeti Család- és Szociálpolitikai Intézet.
- Perényi Sz. (2013). Alacsonyán stagnáló mozgástrend: a fizikai inaktivitás újratermelődése. In Székely L. (szerk.): *Magyar Ifjúság 2012* (pp. 229–249). Budapest, Kutatópont.
- Pusztai G., Bócsi V. & Ceglédi T. (2016). A felsőoktatás hozzáadott értéke és a probléma vizsgálatának közelítései közép-európai kontextusban. In Pusztai G., Bócsi V. & Ceglédi T. (szerk.): *A felsőoktatás (hozzáadott) értéke. Közelítések az intézményi hozzájárulás empirikus megragadásához* (pp. 7–12). Nagyvárad–Debrecen, Partium Press, Personal Problems Solution, Új Mandátum Kiadó.
- Soos I., Biddle, S. J. H., Ling, J., Hamar, P., Sandor, I., Boros-Balint, I., Szabo, P. & Simonek, J. (2014). Physical Activity, sedentary behavior, use of electric media, and snacking among youth: an international study. *Kinesiology*, 46 (2), 155–163.
- Szabó Á. (2013). *Mi történt 2004 és 2010 között a budapesti egyetemisták szabadidősport-fogyasztásában?* BCE Műhelytanulmány. Budapest, Vállalatgazdaságtan Intézet. Forrás: http://edok.lib.uni-corvinus.hu/478/1/Szabo_154.pdf. Utolsó látogatás: 2016. 05. 16.
- Van Tuyckom, C. & Schreeder, J. (2010). A multilevel analysis of social stratification patterns of leisure-time physical activity among Europeans. *Science and Sports*, (25), 304–311.